

# बयान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८

आयोगबाट स्वीकृत मिति

२०७८।०८।०१

**प्रस्तावना:** बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१ को दफा १४(१)(क) र बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन आयोग नियमावली, २०७२ को नियम १५, १६ र १७ बमोजिम आयोगबाट लिने बयान प्रक्रियालाई नियमित र व्यवस्थित गर्न वाञ्छनीय भएकोले, नियमावलीको नियम ४२ बमोजिम आयोगले देहाय बमोजिमको कार्यविधि बनाएको छ।

## परिच्छेद-१

### प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस कार्यविधिको नाम “बयान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८” रहेको छ।

(२) यो कार्यविधि संवत् २०७८ साल मंसिर १ गते देखि प्रारम्भ हुनेछ।

(३) यो कार्यविधि आयोगको आन्तरिक प्रयोजनको लागि हुनेछ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा,-

(क) “आयोग” भन्नाले ऐनको दफा ३ बमोजिम गठन भएको आयोग सम्झनु पर्छ।

(ख) “आयोगको कार्यालय” भन्नाले काठमाडौं उपत्यकामा रहेको बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन आयोगको कार्यालय सम्झनु पर्छ र सो शब्दले आयोगले खडा गरेको मुकाम कार्यालय समेतलाई जनाउनेछ।

(ग) “घटना” भन्नाले सशस्त्र द्वन्द्वको क्रममा व्यक्ति बेपत्ता पार्ने कार्यसँग सम्बन्धित घटना सम्झनु पर्छ।

(घ) “पीडक” भन्नाले आयोगले बयान गराउनुपर्ने आरोपित व्यक्तिलाई सम्झनु पर्छ।

(ङ) “बयान” भन्नाले घटनाको सत्य तथ्य पत्ता लगाउन आरोपित व्यक्तिसँग आयोगबाट लिइने बयान सम्झनु पर्छ।

(च) “बयान कक्ष” भन्नाले आरोपित व्यक्तिलाई बयान गराउन तोकिएको कोठा वा ठाउँ सम्झनु पर्छ।

(छ) “ऐन” भन्नाले बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, २०७१ सम्भन्नु पर्छ ।

(ज) “नियमावली” भन्नाले बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन आयोग नियमावली, २०७२ सम्भन्नु पर्दछ ।

## परिच्छेद-२

### बयानको लागि बोलाइने व्यक्ति

३. **बयानको लागि बोलाइने व्यक्ति:** (१) उजुरकर्ताले आयोग समक्ष गरेको उजुरबाट बयान लिनुपर्ने व्यक्ति खुल्न आएकोमा सोही बमोजिम र खुल्न नआएमा आयोगबाट भएको छानबिन वा अन्य कुनै स्रोतबाट बयान लिनुपर्ने भनी देखिन आएको व्यक्तिसँग आयोगले बयान लिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा लेखिएदेखि बाहेक देहायका व्यक्तिहरूसँग पनि अवस्था र परिस्थिति अनुसार आयोगले बयान लिन सक्नेछ:-

- (क) समकालीन पत्रपत्रिका, रेडियो, टेलिभिजनबाट आरोपित यही हो भनी खुल्न आएको,
- (ख) बेपत्ता पार्ने कार्यमा आफू संलग्न भएको तथ्य कुनै रूपमा स्वीकारेको,
- (ग) घटना पश्चात् कुनै पर्चा पोस्टर निकाली घटनाको जिम्मा लिएको,
- (घ) विद्रोही वा राज्य पक्षबाट घटनामा संलग्न रहेको भनी खुलाएको,
- (ङ) अदालतबाट भएको आदेश वा फैसलाबाट आरोपित खुलेको,
- (च) अन्य निकाय र संस्थाले गरेको छानबिनबाट आरोपित खुलेको,
- (छ) कुनै उजुरी उपरको छानबिनको सिलसिलामा आरोपित खुलेको,
- (ज) व्यक्ति बेपत्ता पार्न आदेश दिने, सहयोग गर्ने, कार्ययोजना बनाउने, निर्णय गर्ने, सहयोग गर्ने वा घटनामा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष संलग्न देखिएको,
- (झ) आरोपितले पोल गरेको,
- (ञ) सुराकीको भुमिका निर्वाह गरेको भनी खुलेको,
- (ट) प्रमाण लोप गर्ने वा गर्न सक्ने देखिएको ।

(३) उजुरकर्ताले आरोपितको नाउँ यकिन नगरेको तर निज कार्यरत कार्यालय उल्लेख गरेको वा यसरी चिन्दछु भनी उजुरमा वा आयोग समक्ष कागज गरी खुलाएको भए आयोगले घटना घटेको सम्बन्धमा उक्त कार्यालयमा कार्यरत वा अन्यत्र सरुवा भइ

सकेको वा अवकाश प्राप्त गरिसकेको अवस्थामा पनि त्यस्ता व्यक्तिको बयान लिन सक्नेछ ।

### परिच्छेद-३

#### बयानको लागि सम्पर्क, समन्वय र समय ब्यबस्थापन

४. **सम्पर्क, समन्वय र समय ब्यबस्थापन:** (१) आयोगले बयानको लागि आरोपित व्यक्तिसँग समन्वय र सम्पर्क गर्दा अनुसन्धान अधिकारी मार्फत गर्नु पर्छ ।

(२) बयानको लागि आयोगमा उपस्थित हुने सूचना दिँदा देहाय बमोजिम गर्नु पर्नेछ:-

- (क) यथाशक्य गोपनीयता भंग नहुने गरी टेलिफोन, मोबाइल, इमेल वा अन्य कुनै सम्पर्कको माध्यमबाट आयोगमा उपस्थित हुन सूचना दिने, यदि बयान लिनुपर्ने व्यक्तिले आफ्नो नाममा इमेल, फ्याक्स वा पोष्टवक्स संचालन गर्ने गरेको रहेछ भने सोही माध्यमको प्रयोग गर्न सकिने,
- (ख) खण्ड (क) बमोजिम दिइएको सूचनाको मिति र समयमा उपस्थित हुने आरोपित व्यक्तिलाई नियमावलीको अनुसूची-५ बमोजिमको ढाँचाको पत्र बुझाएको भरपाई गराउने,
- (ग) खण्ड (क) बमोजिम बोलाइएको समयमा उपस्थित नभएमा बाटोको म्याद बाहेक बढीमा सात दिनको सूचना दिई नियमावलीको अनुसूची-५ बमोजिमको ढाँचामा पत्राचार गरी पत्र बुझेको भरपाई गराउने,
- (घ) आयोगले सार्वजनिक पद धारण गरेको कुनै व्यक्तिलाई आयोगमा उपस्थितिको लागि निज कार्यरत रहेको कार्यालयको नाउँमा पत्र पठाई त्यस्तो व्यक्तिलाई उपस्थित गराउने,
- (ङ) आरोपित व्यक्तिको नाममा सूचना जारी गर्दा स्थानीय तह वा प्रहरी मार्फत सूचना पठाउन सकिने,
- (च) आयोगबाट सूचना पठाउँदा बयान लिनुपर्ने व्यक्ति उपस्थित नभएमा वा निजको नाममा सूचना तामेल हुन नसकेमा कुनै राष्ट्रियस्तरको पत्रपत्रिकामा सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरी वा कुनै सञ्चार माध्यमबाट सूचना प्रशारण गरी वा निजको प्रयोगमा रहेको टेलिफोन, मोबाइल, फ्याक्स, इमेल आदि सञ्चार माध्यमबाट जानकारी गराएकोलाई रितपूर्वकको म्याद तामेल भएको मानी सो बमोजिम उपस्थित नभएमा कानुन बमोजिम कारवाही अगाडि बढाउन सकिने,
- (छ) बयान लिनुपर्ने व्यक्ति नेपाल सरहदभित्र नभई विदेशमा रहेको भन्ने खुल्ला आएमा नेपाल सरकारबाट खटाइएको वा बिदा स्वीकृत गरी पठाएको

राष्ट्रसेवक भए निजलाई बयानको लागि आयोगमा उपस्थित गराउन नेपाल सरकार वा सम्बन्धित कार्यालय मार्फत लेखि पठाउने र यसरी लेखि पठाउँदा सम्बन्धित कार्यालयले उपस्थित नगराएमा वा व्यक्ति उपस्थित नभएमा कानुन बमोजिम कारवाही अगाडि बढाउने,

(भ) विदेशमा रहे बसेको कुनै नेपाली नागरिक वा अन्य कुनै व्यक्तिलाई उपस्थित गराउनु पर्ने भएमा आयोगबाट निर्णय भए बमोजिम कारवाही अगाडि बढाउने ।

५. अनुसन्धानको पूर्वतयारी: अनुसन्धान अधिकारीले बयानको पूर्वतयारी गर्दा देहाय बमोजिमका विषयमा ध्यान दिन सक्नेछ:-

- (क) बयान दिने व्यक्ति र निज संलग्न रहेको घटनाको बारेमा आयोगबाट कुनै निर्णय भएको छ भने सो बारेमा,
- (ख) सम्बद्ध मिसिलको अध्ययन गरी वारदातको तथ्य र सम्बद्ध कानुनका बारेमा,
- (ग) बयान दिने व्यक्ति घटना घटेको समयमा कुनै सार्वजनिक पदमा बहाल रहे नरहेको र रहेको भए निज कार्यरत कार्यालय वा संस्था, पद र सो समयमा निजको काम, कर्तव्य र अधिकारका बारेमा,
- (ङ) समकालीन पत्र पत्रिका, लेख रचना, पुस्तक वा अन्य कुनै प्रसारण सामाग्रीमा सम्बद्ध घटनाको बारे प्रकाशन भएको भए सो बारेमा,
- (च) बयान दिने व्यक्तिको बारेमा कुनै सूचना वा जानकारीका बारेमा,
- (छ) सशस्त्र द्वन्द्वसँग सम्बन्धित ऐन, कानून, नियम, नेपाल सरकार वा सुरक्षा निकायबाट जारी भएका निर्णय, आदेशका बारेमा,
- (ज) संक्रमणकालीन न्याय र बयान लिने सम्बन्धमा अदालतबाट प्रतिपादित कानूनी सिद्धान्तका बारेमा,
- (झ) बयान दिने व्यक्ति संलग्न भएको घटनाका सम्बन्धमा अदालतबाट कुनै फैसला वा आदेश भएको भए सो बारेमा,
- (ञ) एउटै व्यक्ति विभिन्न घटनामा आरोपित भएको भए निज विरुद्ध परेको अन्य उजुर वा सूचनाको बारेमा,
- (ट) कुनै संस्था वा निकायबाट आयोगमा प्राप्त भएका तर मिसिलमा समावेश भइनसकेका उजुरसँग सम्बद्ध कुनै दशी प्रमाण वा सनाखत गराउनु पर्ने चिज वा वस्तुका बारेमा,

- (ठ) कुनै कागजात समावेश गर्न वा सोलाई प्रमाणित गर्न वा कोही कसैको दस्तखत वा अन्य कुनै कुरा छुटेको भए सो काम पूरा गर्ने बारेमा,
- (ड) बयान दिने व्यक्तिसँग जानकारी लिनुपर्ने विषय वस्तुसँग सम्बन्धित प्रश्नहरूको तयारी गर्ने बारेमा,
- (ढ) बयान गराउने कक्ष वा स्थानको व्यवस्था मिलाएको बारेमा ।

६. **गोपनीयताको बारे जानकारी दिने:** आयोगले बयान लिनु अघि बयान दिने व्यक्तिलाई गोपनीयता तथा विषयको गाम्भीर्यका सम्बन्धमा जानकारी गराउने छ ।

७. **महिला, जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिसँग बयान:** महिला, जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिसँग बयान लिँदा देहायका कुराहरूमा विशेष ध्यान दिनु पर्नेछ:-

- (क) आरोपित व्यक्ति महिला भएमा निजको बयान लिँदा निजको इज्जत वा मर्यादामा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी सभ्य भाषामा बयान लिनु पर्ने,
- (ख) दृष्टिविहीन वा श्रवणशक्ति कम भएका व्यक्तिको बयान गराउँदा उनीहरूको संरक्षक वा हकवाला भए निजलाई, नभए निजले रोजेको मानिस रोहवरमा राखी निजको इसारा बुझ्ने व्यक्तिले राम्रोसँग इसारा बुझी बयान गराउनु पर्ने,
- (ग) बोल्न असमर्थ व्यक्तिको बयान लिँदा निज लेखपढ गर्न जान्ने रहेछ भने लेखेर, इसाराद्वारा मात्र बयान दिन सक्ने रहेछ भने निजले इसारा गरी भनेको कुरा बुझ्ने व्यक्ति उपलब्ध गराई बयान गराउनु पर्ने,
- (घ) अरूको सहयोगमा बयान गराइएकोमा बयान समाप्त भएपछि त्यसरी बयान कार्यमा सहयोग गर्ने व्यक्तिलाई रोहवरमा सही गराउनु पर्ने ।

८. **बयानमा खुलाउनु पर्ने आवश्यक कुराहरू:** (१) अनुसन्धान अधिकारीले बयान लिँदा घटनाको प्रकृति, घटना घटेको स्थान, पीडितको अवस्था, घटनामा संलग्न व्यक्तिहरू तथा प्रयोग भएका हतियार वा अन्य साधनहरू समेतलाई मूल आधार मानी देहायका कुराहरू खुलाई बयान गराउन सक्नेछ:-

- (क) बयान दिन आउने व्यक्तिको व्यक्तिगत विवरण खुल्ने प्रश्न,
- (ख) आयोगबाट भैरहेको छानबिनको कार्यसँग सम्बन्ध रहेको वा नरहेको खुल्ने प्रश्न,
- (ग) व्यक्ति बेपत्ता पार्ने घटना घटेको हो होइन भनी खुल्ने प्रश्न,
- (घ) उजुरमा उल्लेख भएको घटना आयोगको क्षेत्राधिकारभित्र पर्ने नपर्ने भन्ने प्रश्न,
- (ड) पीडित र आरोपित यकिन गर्न सहयोग पुग्ने प्रश्न,
- (च) घटना घट्नुको पछाडिको कारण, आधार र संलग्नता खुल्ने प्रश्न,
- (छ) ऐनको दफा २ (ट) को (१) वा (२) सँग सम्बन्धित प्रश्न,

- (ज) घटनासँग सम्बन्धित प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष सहयोगी प्रत्येकको भूमिका खुल्ने प्रश्न,
- (झ) घटनामा प्रयोग गरिएका हतियार, साधन वा सञ्चार सेवाहरूको विवरण खुल्ने प्रश्न,
- (ञ) नियन्त्रण, पक्राउ, अपहरण, कब्जा वा हिरासतमा लिएकोमा हालको अवस्थाको प्रश्न,
- (ट) नियन्त्रण, पक्राउ, अपहरण र कब्जा वा हिरासतमा लिइएको अवधिमा सो व्यक्तिको मृत्यु भएको भए सोको कारण र शव व्यवस्थापन बारेमा प्रश्न,
- (ठ) कसैको आदेश वा निर्देशनमा घटना घटाएको भए आदेश दिने व्यक्तिको पहिचान खुल्ने प्रश्न,

(२) बयानको क्रममा बयान दिने व्यक्तिको जवाफबाट अन्य कुनै नयाँ तथ्य खुल्न आएमा सो सम्बन्धमा समेत खुल्ने प्रश्न ।

### परिच्छेद-४

#### बयान पश्चात सम्पादन गर्नुपर्ने विषय

९. बयान लिइसकेपछि गर्नुपर्ने कामहरू: आरोपित व्यक्तिसँग बयान कार्य सम्पन्न भईसकेपछि देहाय बमोजिम गर्नुपर्छ:-

- (क) बयान लिने काम सकिएपछि आरोपित व्यक्तिलाई आवश्यक परेमा पछि उपस्थित हुने व्यहोराको कागज गराउने,
- (ख) बयान र सो साथ आरोपित व्यक्तिले पेश गरेको कागजात वा सबुत प्रमाण सुरक्षित साथ राख्ने व्यवस्था मिलाउने,
- (ग) बयानमा खुलाएका कुराहरूको गोपनीयता कायम गर्ने,
- (घ) बयान लिने कार्य सम्पन्न भईसके पछि उक्त लिखित बयानको कागजको बन्द बन्दमा बयान दिने व्यक्तिको सहीछाप गराउने ।

१०. बयान दिन वा सहीछाप गर्न इन्कार गरेमा: आरोपित व्यक्तिले अनुसन्धान अधिकारी समक्ष बयान दिन इन्कार गरेमा देहाय बमोजिम गर्नु पर्ने:-

- (क) आरोपित व्यक्तिले बयान दिन इन्कार गरेमा सोही व्यहोरा जनाई अनुसन्धान अधिकारीले प्रमाणित गर्ने,
- (ख) कसैले बयान गरिसकेपछि वा बयान गर्दागदै विचैमा छोडेमा वा सहीछाप गर्न नमानेमा सोही व्यहोरा खुलाई अनुसन्धान अधिकारीले प्रमाणित गर्ने ।

११. ततिम्बा बयान: आरोपित व्यक्तिसँग थप कुरा बुझ्न आवश्यक देखिएमा देहाय बमोजिम ततिम्बा बयान गराउन सकिनेछ:-

- (क) बयान गराउँदा केही कुरा बुझ्नु पर्ने काम छुट हुन गई पुनः बयान गराउनु पर्ने भएमा ततिम्बा वा पूरक बयान गराउने,
- (ख) नयाँ तथ्य या विषयको सम्बन्धमा ततिम्बा बयान गराउने,
- (ग) पहिलेको बयानलाई खण्डन गर्ने वा तथ्य फरक पार्ने थप प्रश्न सोध्न नहुने,
- (घ) ततिम्बा बयान गराउँदा बयानको शिर व्यहोरामा सो कुरा जनाई अनुसन्धान अधिकारीले प्रमाणित गर्ने ।

### परिच्छेद-५

#### विविध

- १२. बाधा अड्काउ फुकाउने: यो कार्यविधि कार्यान्वयनमा कुनै बाधा अड्कन परेमा वा कार्यविधिको व्याख्या गर्नुपरेमा वा कार्यविधिमा उल्लेख नभएको अन्य कुनै कुरा गर्नुपर्ने देखिएमा आयोगको निर्णयानुसार हुनेछ ।
- १३. खारेजी: बयान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ खारेज गरिएको छ ।